

Дупелич Юліана Степанівна
Студентка II курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету
Туз Аліна Ігорівна
Студентка II курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Фундаментальною першопричиною вразливості фіскальної стійкості в частині формування доходів держави в Україні є слабка функціональність податкової системи, що проявляється у наступному:

1). Недовиконання фіскальної функції податків через поширені схеми мінімізації та ухилення від оподаткування. Поширеність таких схем разом із безкарністю їх вигодонабувачів деморалізує та погіршує конкурентні позиції сумлінних платників податків на ринку, тим самим підштовхуючи їх до застосування подібних оборудок. Наймасовішими відомими схемами є:

- *контрабанда та «сірий» імпорт.* Схема включає низку типових різновидів: недостовірне митне декларування - заниження ваги та / або вартості товару, підміна / «пересорт» номенклатури товарів у супровідних документах; ввезення вантажу поза митними пунктами пропуску або із декларуванням транспортного засобу як порожнього; зловживання неоподатковуваним мінімумом вартості відправлень для громадян шляхом дроблення великих комерційних партій товарів; «перерваний» транзит та ін. «Сірий» імпорт не лише веде до втрати митних надходжень від імпортного мита, акцизу та ПДВ, а й створює недобросовісну конкуренцію стосовно товарів, які пропонують на внутрішньому ринку національні виробники.

- *зловживання спрощеною системою оподаткування з боку великого бізнесу шляхом дроблення бізнес-процесів, зокрема підміни трудових відносин цивільно-правовими.* Остання схема здійснюється шляхом оформлення

найманих працівників як фізичних осіб-підприємців (ФОП) на єдиному податку. Значного поширення вона набула, зокрема, у ІТ-сфері, де за різними оцінками фізичними особами-підприємцями оформлені від 70 % до 90 % працівників. Крім того, юридичні особи нерідко використовують придбання фіктивних консалтингових, маркетингових, інформаційних або ін. послуг у ФОП як найдешевший спосіб виведення коштів у тіньовий сектор;

- *заробітна плата «у конвертах»*, яка підриває фінансову стійкість державного бюджету через втрату військового збору (1,5 % від фонду оплати праці), місцевих бюджетів через втрати ПДФО (18 %), бюджету Пенсійного фонду та фондів соціального страхування (22 % ЄСВ), чим поглиблюють їх хронічну дефіцитність;

- *необліковані готівкові доходи* від продажу товарів, надання послуг, виконання робіт без використання касового апарату. Із ситуацією, коли продавець не видавав жодного чеку за придбані товари або послуги, стикалися 60 % українців (29 % - часто, 31 % - час від часу). Такі товари, як правило, не мають дійсних первинних документів про походження. Замість фіскального чеку покупцю видають товарний або його прототип. Ця схема приховування реального обсягу виручки від реалізації тісно пов'язана із згаданими вище схемами: збутом контрабанди та зловживанням спрощеною системою оподаткування, а наслідком стає виплата заробітної плати «у конвертах». Необлікована готівка може ставати джерелом фінансування тіньової економіки, корупції та іншої злочинності;

- *т.зв. «скрутки» податку на додану вартість із формування фіктивного податкового кредиту*. Податківці визнають, що ПДВ є одним з найбільш спокусливих для ухилення від сплати, а система його електронного адміністрування – недосконалою. Сутність «скрутки» полягає у внесенні підприємством-вигодонабувачем свідомо неправдивих даних до податкових накладних із поєднанням купівлі-продажу несумісних товарів (наприклад,

бананів та верстатів). Активна боротьба Державної податкової служби із «скрутками» дозволила істотно підвищити фіскальну ефективність ПДВ. Це сприяло достроковому виконанню річного плану (попередньо зниженого у березні 2020 р. через коронакризу) надходжень ПДВ з вироблених товарів ще у вересні 2020 р.;

- *розширення податкової бази у низькоподаткових юрисдикціях*. Половина вітчизняного експорту та частина імпорту здійснюються через посередників у низькоподаткових юрисдикціях.

2.) Обмеженість потенціалу регулюючої функції податків внаслідок хронічного недовиконання податками фіскальної функції, що проявляється у ризиках втрати доходів, слабкій дієвості існуючих податкових стимулів, поглибленні майнової нерівності, відсутності політичної єдності щодо пільг, їх нестабільності за відсутності системи оцінки ефективності надання:

- *ризик втрати доходів при слабких компенсаторах у майбутньому*. Запровадження будь-якої пільги із розрахунком на мультиплікативний соціально-економічний ефект у майбутньому неминує призводити до додаткових втрат доходів у короткостроковій перспективі. Показово це було із зниженням ставки ЄСВ удвічі (до 22 %) з 2016 р. Як очіувалося, це мало б стимулювати детінізацію заробітних плат. Однак надходження ЄСВ у 2016 р. виявилися майже на третину меншими від показника 2015 р. І навіть у наступному 2017 р. вони не досягли рівня надходжень 2015 р. Відтак м'який економічний стимулюючий захід зниження ЄСВ у 2016 р. не став самодостатнім. Наступними роками він був доповнений жорсткими адміністративними заходами щодо збільшення мінімальної заробітної плати вдвічі у 2017 р. та посилення контрольних заходів Державної служби України з питань праці з жовтня 2018 р. Тобто лише за допомогою адміністративних заходів було досягнуто певного прогресу у легалізації зайнятості, що значною мірою на тлі економічного зростання справило позитивний вплив на зниження показників

тінізації економіки на 15 % з 43 % у 2014 р. до 28 % у 2019 р. Відповідний показник зниження був помітним, але недостатнім відносно очікувань численних прибічників реформи;

- *слабка дієвість та викривлення існуючих податкових стимулів.* Чинні податкові стимули повноцінно не спрацьовують для вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку. Спрощена система оподаткування для малого та мікро-бізнесу піддається зловживанням з боку великого. Також мають місце зловживання із комерційним продажем безмитно ввезених громадянами товарів для власних потреб та безмитно ввезеної благодійними фондами під виглядом гуманітарної допомоги, зокрема через мережі магазинів секонд-хенду. Особливий режим оподаткування доходів та прибутку страхових компаній приваблює недобросовісних юридичних осіб для виведення коштів через фіктивне страхування;

- *поглиблення соціальної нерівності.* Багаторазова різниця в доходах між громадянами посилює напругу в суспільстві. У більшості розвинених країн нерівність згладжується прогресивною шкалою оподаткування доходів фізичних осіб та високими майновими податками. Натомість в Україні склалося парадоксальне явище для багатой природними ресурсами європейської країни – бідність освічених та працюючих. Як наслідок, масштабного характеру набула трудова міграція за кордон, що розмиває найбільш продуктивну податкову базу - податку на доходи фізичних осіб. Це знижуватиме стійкість податкової, пенсійної та фінансової системи в цілому у довгостроковій перспективі;

- *відсутність політичної єдності щодо доцільності пом'якшення податкового навантаження для бізнесу.* Так, відносно одностайна позиція щодо доцільності рівномірного зниження навантаження на фонд оплати праці та податку на виведений капітал гальмується ризиком значних втрат бюджету. Однак щодо менш витратних точкових послаблень в експертних колах та бізнес-асоціаціях думки істотно різняться. Наприклад, експерти аналітичних центрів

підтримали інфраструктурне сприяння розвитку індустріальних та технологічних парків, проте, з огляду на минулий негативний досвід їх функціонування, висловилися проти запровадження податкових пільг, зокрема з податку на прибуток, ПДВ, мит, ПДФО. Вони вбачають ризики спотворення конкурентного середовища, ускладнення податкової системи, збільшення дискреційних можливостей перевіряючих органів та створення нових схем з ухилення від сплати податків. Показова розбіжність позицій представників бізнесу щодо локалізації виробництва машинобудівної продукції у публічних закупівлях, з огляду на побоювання появи нових корупційних ризиків;

- нестабільність правового регулювання податкових пільг за повної відсутності системи моніторингу та оцінки ефективності їх надання. Інвестори із застережливою обачністю ставляться до врахування податкових пільг при розрахунку бізнес-планів через порушення принципу стабільності податкового законодавства.

3). Недовіра до контролюючої функції податків. У відносинах платників податків та новоутворених у 2019 р. податкових і митних органів все ще бракує довіри як базового інституту. Основними проблемами реалізації контролюючої функції податків є наступні:

- мінливе законодавство, складне податкове та митне адміністрування. Причиною конфліктних ситуацій у стосунках платників податків з податковими та митними органами часто є складність та незрозумілість, взаємна суперечливість норм та роз'яснень податкового законодавства, рішень судових органів. Показово, що згідно з численними опитуваннями найбільші нарікання платників податків викликає не так податкове навантаження, як обтяжливість податкового адміністрування;

- недосконалість електронних сервісів в обслуговуванні платників податків. Діджиталізація податкового адміністрування та контролю залишається повільною. Концепція «Електронного кабінету платника податків»

була затверджена ще у грудні 2012 р., сервіс запущений у липні 2013 р. і оновлений у лютому 2016 р. Проте лише впродовж останніх років він набув якісної функціональності. І навіть нині значним є запит платників на його удосконалення;

- слабкість аналітичної складової в роботі податкових та митних органів. Оцінка роботи податкових та митних органів зосереджена на виконанні планових індикативних показників. Натомість поглиблений економічний аналіз застосовується слабо. Як наслідок, виникає додаткове навантаження на платників податків. Наприклад, як тиск розцінювали платники податків листи Державної податкової служби у період мораторію на податкові перевірки з проханням пояснити зниження обсягів сплати податків під час жорсткого карантину;

- наявність широкого кола можливостей для прояву корупційних ризиків. Податкові відносини на тлі браку довіри є напруженими. З одного боку, недобросовісні платники масово намагаються ухилятися та мінімізувати сплату податків, і нерідко їм це вдається. Серед найпоширеніших податкових порушень платників - юридичних осіб – приховування виручки від реалізації товарів, робіт, послуг та проведення фіктивних безтоварних господарських операцій для мінімізації сплати ПДВ та податку на прибуток. Бажання платників зменшити податкове навантаження не унікальне і присутнє в кожній країні. Проте в Україні платники податків мають не лише бажання, але й широкі можливості. Адже повноцінно протидіяти масовим порушенням податкові та митні органи все ще неспроможні через інституційну слабкість. Її причиною є слабка інформаційна, матеріальна та технічна оснащеність, яка стає сприятливим підґрунтям для корупційних ризиків. Все ще мають місце випадки прохань посадових осіб та пропозицій платниками податків неправомірних вигод. Серед основних причин спокуси хабарництва є низька (відносно ринкової) заробітна плата професійно

досвідчених податківців та митників. З іншого боку, для сумлінного платника податків у практичній площині не працює презумпція правомірності дій;

- *погана репутація податкової міліції в очах громадян та бізнесу.* Згідно з опитуваннями, проведеними самою податковою міліцією та оприлюдненими у липні 2020 р., їй довіряли лише 20,6 % опитаних. Не виключено, що у випадку проведення незалежного опитування, така частка могла би бути ще нижчою. Найбільше невдоволення платників податків при взаємодії з податковою міліцією викликали її упереджене ставлення (45,4 % опитаних), некомпетентність особового складу (39,3 %), неналежний розгляд документів (25,8 %) та ін [1];

- *відсутність дієвої системи упередження та профілактики порушень.* На тлі складного та мінливого податкового законодавства більшість суб'єктів малого та середнього бізнесу не мають достатніх ресурсів для його опрацювання. Нерідко відсутність відповідей на прості питання у доступній формі викликає побоювання започатковувати мікро- та малий бізнес. Особливо багато питань платників викликають сфери трудових відносин та касових операцій, проходження митного контролю.

Таким чином, недостатньо ефективне виконання податковою системою основних функцій призводить до втрат доходів бюджетів всіх рівнів та Пенсійного фонду. Внаслідок повільного зростання доходів і, як наслідок, видатків бюджету стримується сукупний попит – в сегментах як інвестиційного попиту коштом державних цільових програм, так і споживчого – коштом оплати праці працівників бюджетної сфери та соціальної підтримки вразливих верств населення. Вади регулюючої та контрольної функцій оподаткування гальмують приватну ділову активність та капітальні інвестиції бізнесу, а разом із ними – економічне зростання. Зберігається несприятливий клімат для іноземного інвестування. Усе це в сукупності генерує виклики, ризики та загрози фіскальній стійкості, а отже потребує належного розв'язання.

Список використаних джерел:

1. Зайчикова В. В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету. *Фінанси України*. 2011. № 5. С. 56-67.

Дутка Андрій Миколайович
Студент II курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА ПОКРАЩЕННЯ ДОБРОБУТУ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Фінансова безпека домогосподарств тісно пов'язана з поняттям економічного добробуту населення, а забезпечення гідного рівня життя громадян є можливим лише у державі, яка зберігає стабільні темпи економічного зростання, що полягає у збільшенні економічного потенціалу країни, потужності її економіки, тобто у збільшенні реального ВВП. Тому важливими показниками економічного зростання на макrorівні є абсолютні показники реального ВВП та національного багатства. Однак більш точним показником результативності економіки тієї чи іншої країни, добробуту населення в ній, є показник реального ВВП на 1 особу, який показує вартість товарів та послуг, що припадає на одного мешканця країни. Він дозволяє пов'язати динаміку національного виробництва з добробутом населення і характеризує рівень життя.

Хоча ВВП є вимірником обсягу сукупного виробництва, даний показник не відображає змін у складі і розподілі продукції, що, в свою чергу може впливати на фінансову безпеку населення. Так, зростання ВВП за рахунок розвитку оборонно-промислового комплексу, що зумовлено активними воєнними діями в країні, радше, негативно впливає на фінансову безпеку